

Filip Coussée en Lieve Bradt (red.)

Jeugdwerk en sociale uitsluiting

Handvatten voor
emanciperend jeugdbeleid

acco

Inhoud

Recht op rondlummelen op straat!	13
Emancipatorisch jeugdwerk in een marginaliserende context?	17
<i>Filip Coussée, Koen De Stoop, Lieve Bradt en Mieke Nolf</i>	
In de marge van het jeugdbeleid	17
Interventietrechters en preventiepiramides	18
In het vizier van het moderne beschavingsoffensief	19
There is no alternative?	19
Het vernauwen van de horizon?	20
Extra kwetsbaar?	22
Het verruimen van de horizon	23
Culturele actie voor sociale verandering	23
Van vraaggestuurd naar leefwereldgericht werken	25
We make the road by walking	26
Referenties	27
De crisis van de welvaartsstaat, de economische marginalisering en de disciplinerings van de arbeidskracht	29
<i>André Mommen</i>	
De theorie van de arbeidsmarkt	30
De ideologie en de praxis van de actieve welvaartsstaat	31
De filosofie van de actieve welvaartstaat	34
De invoering van de actieve welvaartsstaat	36
De crisis van 2008	37

Conclusies	38
Referenties	39
Het punitief beheer van de armoede in het neoliberale tijdperk	41
<i>Loïc Wacquant</i>	
Stelling 1: de opkomst van de strafrechtelijke Staat als antwoord op de maatschappelijke onveiligheid	42
Stelling 2: De sociale en strafrechtelijke politiek opnieuw aan elkaar koppelen	44
Stelling 3: De opbouw van de neoliberale Staat	45
Besluit	45
Referenties	46
Geslaagd en dus gevaarlijk. Mislukt, en dus gestoord	47
<i>Paul Verhaeghe</i>	
Morele ontwikkeling	47
De fopspeenjongeren	50
Geslaagd en dus gevaarlijk	52
Gefaald en dus gestoord	56
Psychologie en psychiatrie als hedendaagse disciplinerings	57
Referenties	60
Een reus op lemen voeten: GAS voor minderjarigen	61
<i>Marjan Rom, Bruno Vanobbergen, Erika Coene en Nathalie Van Ceulebroeck</i>	
Volle GAS vooruit. Het snelle succes van de GAS	61
Over de plek van jongeren in het veiligheidsdiscours	62
Aandacht voor uitsluitingsmechanismen: belang van een breder beleid	64
Overlast: what's in a name?	65
Eerder schaderegeling dan bemiddeling	66
(Over)concentratie van bevoegdheden zonder veel controle en toezicht	67
Besluit: een reus op lemen voeten	68
Overlastboetes voor minderjarigen: waarover hebben we het?	70
Referenties	71

De zoektocht naar de pedagogiek van de integrale jeugdhulp	73
<i>Rudi Roose, Karel De Vos en Maria Bouverne-De Bie</i>	
Inleiding	73
Jeugdzorg en armoede	74
Sanctie of basishulpbron?	75
De inzet van de bijzondere jeugdzorg	76
Een link tussen armoede en bijzondere jeugdzorg?	78
<i>Voor welke jongeren, op welke gronden, welke maatregelen?</i>	78
<i>Welke gezinnen?</i>	78
Een link tussen opgroeien in een kansarme buurt en een maatregel bijzondere jeugdzorg?	79
Integrale jeugdhulp: een optie voor welke zorginzet?	80
Naar een ander soort pedagogiek?	81
Referenties	84
De cultuur van de armoede: terug van weggeweest?	87
<i>Stijn Oosterlynck</i>	
Inleiding	87
Armoedecultuur: een controversieel begrip	88
Tussen cultuur en situatie	89
Het tijt keert...	91
Cultuur voorbij waarden en normen	92
Wat is dan cultuur?	94
Conclusie: culturele factoren ernstig nemen	96
Referenties	97
'Realisme' als ideologie. Over superdiversiteit, precariteit en de nood aan Verlichting	99
<i>Ico Maly en Jan Blommaert</i>	
Globalisering en migratie	99
Het ontstaan van superdiversiteit	101
Homogeneïsering en culturalisering	103
De 'realisme'-ideologie, disciplineren en de uitholling van de democratie	105

Neoliberalisme, precariaat en denizens	107
Culturalisering van sociale problemen	108
Realisme, nationalisme en de nood aan Verlichting?	110
Referenties	110
Sociaal-cultureel werk op de tweesprong. Een instrument om de overtolligen in bedwang te houden of culturele actie voor vrijheid?	113
<i>Johan De Vriendt</i>	
Een stervend systeem en de opkomst van de overtolligen	113
Over gelukkig zijn en inkomensongelijkheid	116
De wereld is om zeep, er gebeuren rare dingen om ons heen (Urbanus)	117
Wat te doen?	118
Laatste kanttekening	120
Referenties	121
Het ‘mogelijke’ mogelijk maken	123
<i>Danny Wildemeersch, Herman Labro en Moo Laforce</i>	
Inleiding	123
Over kunst binnen een armenvereniging	123
Enkele principes	124
Take a line...	125
Take a line for a walk	127
Over onderbreken, onderzoeken en in de wereld treden	129
Over een democratische praktijk en een arme pedagogie	130
Tot slot: ‘het mogelijke mogelijk maken’	132
Referenties	133
De meest boeiende job ter wereld. Hoe voorkom je een burn-out in zes stappen?	135
<i>Mieke Nolf</i>	
Het misverstand jeugdwerk	135
Burning ambitions, burning out	137
Besluit	145
Referenties	145

Emanciperend jeugdwerk: jeugdwerk voor maatschappelijke verandering	147
<i>Dirk De Block</i>	
Van consumptie naar actie	147
Maatschappelijk engagement als bron van motivatie... en jeugdwerk	149
<i>De leiderschapsvorming</i>	149
<i>De Actieweek</i>	151
Emanciperend jeugdwerk	152
<i>Verbondenheid tussen theorie en praktijk</i>	152
<i>Jeugdwerk voor maatschappelijke verandering</i>	152
<i>Emanciperend jeugdwerk is ook empowerend</i>	153
<i>“We kunnen daar toch niets aan veranderen”</i>	153
<i>Realisme en ambitie als sleutel tot motivatie</i>	154
<i>Motiverend jeugdwerk is toegankelijk jeugdwerk</i>	154
Maatschappelijke of individuele verantwoordelijkheid?	155
<i>Een socio-economische analyse van de wijk en de positie van onze jongeren</i>	155
<i>Maatschappelijke verantwoordelijkheid, geen individuele deresponsabilisering</i>	156
Sociaal-economische of etnisch-culturele mechanismen?	157
<i>Het crapuul van 't kanaal</i>	157
<i>De valkuilen van het etniseren van maatschappelijke problemen</i>	158
Hoe participatief en emanciperend jeugdwerk onze identiteit verandert	159
Referenties	160
‘Zien, oordelen, handelen’. Kansen voor een kritisch-pedagogisch jeugdwerk in een globale wereld?	161
<i>Pascal Debruyne en Jan Naert</i>	
Inleidend	161
Een korte historiek van kritische pedagogiek in het jeugdwerk	163
<i>Cardijn meets Baden-Powell</i>	163
<i>The road not taken</i>	163
<i>Professionalisering, decentralisering en depolitisering</i>	164
<i>Dualisering</i>	165
Neoliberalisme en depolitisering als ‘natuurlijke toestand’	165
Jeugdwerk herverbinden met de samenleving?	166
Hoe het anders kan vandaag...	167
En de grote bewegingen?	168
Drie niveaus van zien, oordelen en handelen	169

Conclusie: Kritische pedagogiek in barre tijden	170
Referenties	171
Jeugdwerk werkt? OCMW en jeugdwerk slaan de handen in elkaar	173
<i>Inge Waeyaert en Kelly Dumalin</i>	
Social casework en zingevingsvragen	173
Jongeren zonder perspectief?	174
Nood aan externe verrijking	175
Het project en de doelgroep	176
Een traject in fasen	177
<i>Werving</i>	177
<i>Groepswerking</i>	179
<i>Modulaire aanpak</i>	179
<i>Stage/zinvolle dagbesteding en nazorg</i>	179
Zeven jaar later – Enkele conclusies	180
Blijven bewegen, nooit verstenen. Van jeugdorganisatie naar sociale beweging	183
<i>Mieke Nolf</i>	
Van culturele kwestie naar sociale kwestie	183
BINT, chiro in beweging	184
<i>Tussen toeleiding en autonomie</i>	184
<i>Herzien, herdenken</i>	185
<i>Visie op diversiteit</i>	186
<i>Tussen beweging en verstening</i>	187
<i>Sociaal en pedagogisch</i>	188
Over Pinocchio en de interim-actie van KAJ	188
<i>Crisis en verandering</i>	188
<i>Handelen, en opnieuw zien en oordelen</i>	190
<i>Wij zijn van KAJ</i>	191
<i>BIP competenties</i>	192
<i>Uitdagingen</i>	192
Besluit: blijven bewegen	193
Referenties	194

Van aanbod naar leefwereld. Leren van Jeugdopbouwwerk	195
<i>Filip Coussée, Bart Neyrinck, Wouter Van de Vijver en Robert Crivit</i>	
Jeugdwerk opbouwen met kinderen en jongeren	195
Aanknopen bij traditioneel jeugdwerk	196
Geïntegreerd jeugdwelzijnsbeleid	197
Het verhaal van een groep Zelzaatse jongeren	198
<i>Problemen met jongeren, aanknopingspunten voor positieve actie</i>	198
<i>Een goed zicht op problemen van jongeren</i>	199
<i>Een sociaalpedagogisch steunpunt in de leefwereld van jongeren</i>	199
<i>Een brede basiswerking, gedragen door de jongeren</i>	200
Leren van jeugdopbouwwerk?	201
Jeugdopbouwwerk, een gefaseerd proces	202
<i>Verkenning van het terrein</i>	202
<i>Identificatie van de doelgroep</i>	202
<i>Hallo, ik ben nieuw hier...</i>	202
<i>De essentie van jeugdwerk: 'iets te doen hebben en iemand zijn'</i>	203
<i>Netwerken van jeugdbeleid</i>	204
<i>Beleid maken</i>	204
Jeugdopbouwwerk doe je niet alleen	204
<i>Ondersteuning vanuit het sociaal werk</i>	204
<i>Ondersteuning van jongeren zelf</i>	205
<i>Inbedding en aansturing</i>	205
Bruggen naar alle levens- en beleidsdomeinen	205
Besluit: een ankerfiguur in de leefwereld van kinderen en jongeren	207
Referenties	208
Jeugdwerk werkt? Jeugdwerk met jongeren in armoede	209
<i>Jan Deduytsche, Sofie Devocht en Thomas Neefs</i>	
Inleiding	209
De praktijk van Recht-Op Jongeren en Betonne Jeugd	210
De jeugdwerker als ankerfiguur	211
Niet nog een afwijzing of veroordeling	212
Evenwicht tussen beleidssignalen en concrete antwoorden	212
Werk- en Welzijnstrajecten bij VDAB	213

De rol van de jeugdwerker bij de trajectbegeleiding	214
Verschillen met mainstream arbeidsbemiddeling	215
Als sociale bescherming tekortschiet	216
Referenties	217
Jeugdwelzijnswerk en het planlastdecreet. Een debat in de marge?	219
<i>Filip De Rynck</i>	
Het planlastdecreet gehuid	219
Het interbestuurlijke systeem	220
Vlaams beleid in een virtuele hink-stap-sprong	221
Lokale besturen in virtuele hink-stap-sprong	222
Het 'VLOKALE' managementparadigma	224
Jeugdwelzijnswerk van dwangbuis naar ruimere jas?	224
Netwerken en bondgenoten	225
Referenties	226
Naar een incorporatie van de civil society? Uitdagingen en strategieën voor het middenveld	227
<i>Alain Storme</i>	
Inleiding	227
Maatschappelijk kader en uitdagingen voor het opbouwwerk	228
<i>Geworteld in het Fordisme</i>	229
<i>Werken in neoliberale tijden</i>	230
<i>Depolitiseren, individualisering en remoralisering van sociale problemen</i>	231
<i>De stad als werkterrein</i>	232
De lotgevallen van het Nederlandse opbouwwerk als spiegel voor Vlaanderen	233
Wat te doen?	235
Referenties	237
De auteurs	239

Emancipatorisch jeugdwerk in een marginaliserende context?

Filip Coussée, Koen De Stoop, Lieve Bradt en Mieke Nolf

In de marge van het jeugdbeleid

In *Uit de marge van het jeugdbeleid* (Coussée en Mathijssen, 2011) stonden we stil bij de marginale plaats van het jeugdwerkbeleid in het bredere sociaal beleid. Jeugdwerkbeleid is lange tijd beperkt gebleven tot de ondersteuning van het jeugdverenigingsleven. Dat is historisch zo gegroeid. Jeugdwerkbeleid kreeg vorm als een beleid op het terrein van de 'buitenschoolse vorming', het terrein waar kinderen en jongeren ondersteuning krijgen om zich op eigen initiatief te ontpennen en te ontplooien. Dat zogenaamde derde socialisatiemilieu (naast het gezin en de school) werd lange tijd bijna exclusief vorm gegeven door jeugdverenigingen. De jeugdvereniging werd beschouwd – en was dat voor veel kinderen en jongeren ook – als een waardevolle aanvulling op het gezin en de school. Daarom is ons jeugdwerkbeleid in de kern een jeugdverenigingsbeleid geworden, eerst op Vlaams niveau, na de decentralisering op lokaal niveau.

Als we vandaag het jeugdwerkbeleid herwaarderen als een beleid 'buitenschoolse vorming' dan moeten we die kern van ons jeugdbeleid opnieuw gaan bevragen. Het jeugdverenigingsleven heeft immers aan kracht ingeboet als derde opvoedingsmilieu. De diversiteit van het verenigingsleven zelf is afgenomen (de toegankelijkheidsobsessie heeft ervoor gezorgd dat alle jeugdverenigingen zich nu richten op iedereen, waardoor iedereen dezelfde, vrij smalle groep bereikt). De inbreng van volwassenen in het jeugdwerk is afgenomen waardoor het jeugdwerk vandaag minder slagkracht heeft op andere terreinen dan de vrije tijd. Tegenover die afname van diversiteit en slagkracht van het jeugdverenigingsleven staat een toename van diversiteit onder kinderen en jongeren, zeker etnisch-cultureel. De tanende invloed van de traditionele socialiserende instanties zoals de jeugdvereniging, maar ook de kerk en de zuilen in het algemeen, impliceert een grotere vrijheid en een grotere onzekerheid. De ontwikkelingstrajecten die kinderen en jongeren volgen zijn minder voorspelbaar dan vroeger, maar de grote lijnen zijn niet veranderd. De uitkomst blijft, ook vandaag, grotendeels bepaald door de afkomst.

Het onderwijs corrigeert die ongelijkheid niet, maar reproduceert die (Hirtt, Nicaise & De Zutter, 2007). De afname van diversiteit en slagkracht van het jeugdwerk staat ook voor afname van de corrigerende kracht van het derde milieu. Een jeugdverenigingsleven ge-

dragen door jonge vrijwilligers met positieve toekomstperspectieven slaagt er maar in heel beperkte mate in om jeugdigen aan te spreken die geen doorsnee ontwikkelingstrajecten volgen. In de feiten wordt de sociaalpedagogische verantwoordelijkheid van de samenleving in het derde milieu overgelaten aan het gezin en aan de markt. Dat is niet in het belang gebleken van die groepen in de meest kwetsbare posities. We hebben daar als samenleving geen afdoend alternatief voor ontwikkeld. Er zijn her en der jeugdwerkinitiatieven die zich specifiek richten op maatschappelijk kwetsbare jeugd, maar ze zitten vaak gevangen in onze historisch gegroeide, begrenzende jeugdwerkideologie. Ze bekleden een marginale positie in een marginaal jeugdwerkbeleid, net als hun doelgroep.

Interventietrechters en preventiepiramides

In het vorige volume hebben we ook getoond hoe deze marginale positie wordt bestendig door een aanbodsgestuurd jeugdwerkbeleid. Jeugdbeleid is geëvolueerd van ‘buitenschoolse vorming’ – en de vraag wat dat allemaal zou kunnen inhouden voor wie – naar ‘ondersteuning van het jeugdverenigingsleven’. Het bestaande aanbod, afgestemd op de leefwereld van kinderen en jongeren met een middenklasse-achtergrond, werd de norm. Andere jeugdigen werden op die manier ‘geabnormaliseerd’, niet vatbaar voor jeugdwerk, onjeugdwerkbaar als het ware. We leggen de verantwoordelijkheid daarvoor bij de kinderen en jongeren zelf, al verwoorden we dat op een positieve manier. Het recht op non-participatie noemen we dat vandaag. Een aanzienlijk deel van de jeugd wordt aldus naar de marge van het jeugdwerkbeleid verwezen. Tegelijk worden deze kinderen en jongeren geproblematiseerd. Ze missen ontwikkelingskansen, brengen hun vrije tijd ongestructureerd door, vertonen meer risicogedrag dan anderen, ... In een soort omgekeerde logica – bevestigd door gedecontextualiseerd wetenschappelijk onderzoek – relateren we dat soort ongewenste uitkomsten aan hun non-participatie aan het jeugdwerk. Ze zijn het preventieve aanbod van het jeugdwerk voorbijgeschoten, we zijn er niet vroeg genoeg bij geweest. Vanuit deze interventielogica wordt de beleving en zingeving van deze kinderen en jongeren en hun ouders compleet genegeerd. Of erger nog: ze wordt gezien als een obstakel om te kunnen deelnemen aan het ‘reguliere’ aanbod.

We hebben doorheen de geschiedenis wel wat pogingen ondernomen om ons jeugdwerkveld te (her)differentiëren, maar alleen al de naamgeving illustreert hoe deze preventie- en interventielogica stand hield. We spreken over jeugd welzijnswerk versus regulier jeugdwerk of over doelgroepgericht jeugdwerk versus algemeen jeugdwerk. De decentralisatie van het jeugdwerkbeleid, nu bijna twintig jaar terug, gaf het lokale bestuur enerzijds handvatten om dat discours te verruimen, anderzijds was er weinig traditie op lokaal vlak. Vele gemeenten zijn blijven hangen bij wat ze al kenden: de ondersteuning van het jeugdverenigingsleven en het uitbouwen van een flankerend aanbod van speelpleinwerk en grabbelpas. De groepen in de meest kwetsbare posities – en dat bedoelen we niet in termen van etnisch-culturele diversiteit, maar vooral van sociaal-economische ongelijkheid – vinden we hoogstens terug in de (projectmatige) marge van dat jeugdbeleid.

In het vizier van het moderne beschavingsoffensief

In dit tweede volume bouwen we verder op deze analyse die toont hoe sommige kinderen en jongeren naar de marge van het jeugdbeleid worden gedrongen. We beschrijven in dit deel de mechanismen die vanuit onze interventielogica ingezet worden om deze kinderen en jongeren te demarginaliseren of beter, te normaliseren, zodat ze terug vatbaar worden voor onze ‘reguliere’ interventies. Deze interventies worden ingezet op basis van externe probleemdefiniëringen, dat wil zeggen dat niet de zingeving van kinderen en jongeren zelf als uitgangspunt wordt genomen, maar wel de definiëring van wat als normaal wordt beschouwd. Het paradoxale effect van deze extern gedefinieerde interventielogica – noem het gerust een nieuw beschavingsoffensief – is maar al te vaak dat kinderen en jongeren nog meer naar de marge van onze samenleving verwezen worden. Een verziekte samenleving lijkt op zoek naar individuen die kunnen aangewezen worden als zij die de boel verzieken. De achterliggende redenering is dat we met het behandelen of bestraffen van die individuen onze beschaving kunnen redden. Sociale problemen die voortvloeien uit een onrechtvaardige samenlevingsordering waarin de toegang tot maatschappelijke hulpbronnen ongelijk verdeeld is, worden zo hertaald naar individuele problemen. Medicalisering, criminalisering, culturalisering, ... zijn fenomenen die op die manier kunnen verklaard worden. We pakken niet langer de sociale problemen aan, maar mikken op het neutraliseren van de gevolgen die ze hebben. Ineke Van de Zande (1989, p. 91) stelde in navolging van Hans Van Ewijk: *‘de zorgen over een samenleving die zo slecht geregeld is dat er een half miljoen mensen zonder werk zit, wordt verdrongen door de zorg voor dat half miljoen mensen.’* De zorg voor dat half miljoen mensen is intussen, vanuit onze interventielogica, omgeslagen in een doorgedreven activeringsbeleid. Afhankelijkheid van de overheid wordt niet gedoogd, maar afhankelijkheid van een steeds selectiever wordende arbeidsmarkt kan wel. Wie zich niet gedwee laat inpassen in de marktlogica wordt daarvoor gestraft met sociale uitsluiting of opsluiting. Blijkbaar zien we geen andere mogelijkheden.

There is no alternative?

It's the economy stupid! Het is een slogan die veelvuldig gebruikt werd in de VS gedurende de electorale campagne van Bill Clinton tegen George Bush. Met de slogan kan je alle richtingen uit, maar het is wel een feit dat de centrale sociaal-politieke doelstellingen in een verzorgingsstaat niet evenwaardig nagestreefd worden. Het verzoenen van waarden als sociale gelijkheid, emancipatie en solidariteit (parlementaire democratie) met een samenlevingsordering gebaseerd op vrijheid, competitie, prestatie en consumptie (kapitalistische markteconomie) is niet eenvoudig. Gedurende de laatste neoliberale decennia is de eerste doelstelling steeds meer in functie van de tweede komen te staan. Het verwerven van welvaart en economische groei staan voorop, het herverdelen van de verworven welvaart wordt afhankelijk gemaakt van de conjunctuur. Het neoliberale recept waarin ruimte wordt geschapen voor nog meer economische groei heeft echter het perverse effect dat de rijkdom opgestapeld wordt aan de bovenkant van onze samenleving. Sinds de jaren tachtig is het

hervredelend effect van onze verzorgingsstaat steeds verder afgenomen (zie Jaarboeken Armoede en Sociale Uitsluiting). Globalisering, kapitaalstromen naar lage loon landen, mechanisering van de arbeid, roefdierkapitalisme en financiële spitstechnologie zorgen ervoor dat de kloof tussen arm en rijk steeds groter wordt, op globaal vlak, maar ook op niveau van de natiestaten.

Het aantal kinderen geboren in armoede wordt steeds groter (bij ons al 1 op 8, in de UK ondertussen 1 op 4!). De economische crisis van de jaren 1980 maakte duidelijk dat de remedies waarmee armoede en sociale uitsluiting in de welvaartsstaat werden bestreden – toeleiding naar de arbeidsmarkt en een sociale zekerheid gebaseerd op arbeidsmarktparticipatie – niet langer voldeden. De activerende welvaartsstaat die daarop ontwikkeld werd, greep echter grotendeels terug naar de klassieke 19de eeuwse remedies om sociale problemen te bestrijden, een activerend welzijnswerk voor de ‘goede armen’ en een alomvattend preventie- en veiligheidsbeleid voor de ‘slechte armen’.

De neoliberale wind die sinds een paar decennia ook overheen Europa waait zorgt ervoor dat deze toestand ‘genaturaliseerd’ wordt. De economie heeft zich onttrokken aan de politiek. De politiek, die instaat voor het vorm geven aan onze samenlevingsordering, handelt binnen de grenzen die haar opgelegd worden door de economie en wat dan zo mooi ‘de financiële markten’ heet. Pleidooien voor het herwaarderen van ‘sociale gelijkheid’ als prioritaire doelstelling in het maatschappelijke debat worden afgedaan als ‘ideologisch’ of ‘niet realistisch’. Burgers moeten niet gecompenseerd worden voor uitsluiting, ze moeten aangespoord worden om terug aan te sluiten. Werkloosheidsvergoedingen en andere uitkeringen worden meer voorwaardelijk, ze zijn een investering in je eigen toekomst en in die van onze markteconomie. Het is op zich niet verwonderlijk dat heel wat mensen afhaken in deze rat-race. Dat geldt in het bijzonder bij die jongeren die starten in de minst bevoordeelde posities en voor zichzelf weinig perspectieven zien om te eindigen als een ‘winner’. Het TINA discours heeft onze horizon vernauwd en laat ook weinig ruimte om het draagvlak te vergroten voor het herwaarderen van de spanning tussen sociale gelijkheid en individuele vrijheid.

Politici lijken weinig alternatieven te hebben. De arbeidsmarkt krimpt, zeker voor laaggeschoolde jongeren, maar de economie moet blijven groeien en de sociale zekerheid mag niet te veel kosten (de vergrijzing zal ons nog genoeg kosten). Als gevolg daarvan wordt volop ingezet op onderwijs en werkgelegenheid, ook op Europees niveau. Tegelijk willen we de meest competitieve markteconomie van de wereld worden en dus worden zowel onderwijs als arbeidsmarkt steeds selectiever.

Het vernauwen van de horizon?

André Mommen schetst in het eerste hoofdstuk een beknopte genese van de actieve welvaartsstaat en het vernauwen van de horizon. Hij noemt ons activeringsbeleid in navolging van Wacquant (2012) een beleid dat in toenemende mate leidt tot maatschappelijke marginalisering. De bestaansonzekerheid van grote groepen mensen neemt af en wordt overge-

laten aan de grillen van ‘de markt(en)’. Loïc Wacquant zelf schetst vervolgens in hoofdstuk twee hoe mensen in precare posities gedreven worden en vervolgens steeds dwingender benaderd worden om die precare omstandigheden voor lief te nemen en geen beroep te doen op maatschappelijke solidariteit. Het is niet langer ‘hun’ samenleving. Ze zijn naar de marges gedreven en het is hun verantwoordelijkheid om terug aan te sluiten bij ‘onze’ samenleving, ook al wordt die beheerst door steeds selectiever wordende, maar niet ter discussie gestelde, mechanismen op vlak van onderwijs, huisvesting en arbeid.

De lijnen zijn getrokken. Er zijn geen alternatieven voor de neoliberale markteconomie. Binnen de lijnen van wat nog rest van onze welvaartsstaat moet wel naar antwoorden worden gezocht. De financiële markten en de economie bevinden zich steeds meer buiten de greep van de politieke democratie. We zijn dus als samenleving niet in staat om structurele uitsluiting op een structurele wijze te bestrijden. Uitsluiting wordt een individueel probleem, een probleem van individuen die niet kunnen volgen. Dat scheidt ruimte voor het ‘vermaatschappelijken’ van oude recepten voor het bestrijden van afwijkend gedrag. Recepten die vroeger eerder aanvullend waren op een algemeen welvaarts- en welzijnscreërend beleid: psychiatrie, jeugdsanctierecht, bijzondere jeugdzorg, integratiewerk en armenzorg. Het worden elk op zich breed uitwaaiende strategieën om marginalisering te bestrijden via het behandelen of bestraffen van individuen. Het worden heuse sectoren die los komen te staan van elkaar en van de maatschappelijke context waarin de problemen ontstaan, die zij bestrijden.

Paul Verhaeghe gaat in hoofdstuk drie in op de toegenomen medicalisering van de kindertijd. Marjan Rom, Bruno Vanobbergen, Erika Coene en Nathalie Van Ceulebroeck hekelen de criminalisering van jeugdig gedrag via een vloedgolf aan GAS-boetes (gemeentelijke alternatieve sancties). In hoofdstuk vijf laten Rudi Roose, Karel De Vos en Maria Bouverne-De Bie zien hoe ook binnen de bijzondere jeugdzorg selectiemechanismen aan de gang zijn. Het aanpakken van sociale problemen via de opvoeding leidt tot extra kwetsbaarheid voor gezinnen in armoede. In het zesde hoofdstuk beschrijft Stijn Oosterlynck het fenomeen van culturalisering, waarbij de specifieke waarden en normen van een onderklasse in onze samenleving verantwoordelijk zouden zijn voor de instandhouding van de armoede. In het laatste hoofdstuk van het eerste deel van dit boek wordt een specifieke vorm van culturalisering geanalyseerd. Ico Maly en Jan Blommaert reconstrueren het migrantendebat en tonen hoe het integratievraagstuk verschoven is van een sociaal-economische kwestie naar een etnisch-cultureel vraagstuk.

Niets nieuws onder de zon. De serotonine hypothese werd gelanceerd in 1963, het verhaal van de ‘*culture of poverty*’ werd in diezelfde periode gelanceerd (Lewis, 1959) en de problemen met de pre-delinquente jeugd werden ook in de jaren vijftig al uitgebreid onderzocht. Wel nieuw is echter dat de recepten voor een betere samenleving nu in deze specifieke expertises worden gezocht. Ze worden niet langer ingebed in een structureel sociaal beleid gericht op rechtvaardigheid en solidariteit. De verzorgingsstaat wordt steeds verder uitgehold. We zijn onze samenleving als het ware gaan ‘ontzorgen’ om vervolgens een beroep te doen op een heel specifieke expertise die dringend moet veralgemeend worden om steeds bredere lagen van de bevolking die uitgesloten worden op een deskundige manier

te gaan ‘verzorgen’. Dat ‘verzorgen’ staat dan voor een behandeling die mensen in staat stelt (terug) mee te stappen in het maatschappelijke project dat uitgetekend wordt door een politieke en economische elite. Dat project kunnen we omschrijven als post-welvaartsstaat. Het doet sterk terugdenken aan de pre-welvaartsstaatsperiode van *‘Hou jij ze dom, dan houd ik ze arm’*.

Extra kwetsbaar?

Armoede en sociale uitsluiting worden ontdaan van hun sociaal-politieke betekenis en verengd tot het probleem van en met bijzondere groepen in de samenleving die omwille van persoonlijke vaardigheden, houding, attitudes en motivatie (of een gebrek daaraan) niet meekunnen en de sociale orde verstoren. In die zin zijn deze strategieën een geactualiseerde en gesofisticeerde versie van het burgerlijk beschavingsoffensief. Ze worden ingezet om gemarginaliseerde groepen te ‘normaliseren’, op een positieve, begrijpende manier als het kan, op een negatieve, ingrijpende manier als het moet. Alleen is de sociale, pedagogische en politieke lading van deze nieuwe strategieën veel minder expliciet en dus ook moeilijker ter discussie te stellen.

De groepen die het minste toegang hebben tot maatschappelijke hulpbronnen en ontplooiingsmogelijkheden zijn de eersten die in het vizier komen van medicalisering en andere normaliseringsstrategieën. Zij zijn echter niet de enigen. Op basis van de zogenaamde individuele ‘kenmerken’ van maatschappelijk kwetsbare jeugd worden heel snel labels uit de DSM-categorie van de ‘gedragsstoornissen’ bovengehaald. Die labeling is verre van onschuldig. Een psychiatrische diagnose en de daarbij horende hulpverlening kan nieuwe mogelijkheden bieden, maar dat geldt dan vooral voor middenklasse jeugd en ouders die in staat zijn voor hun belangen op te komen. Het is twijfelachtig of dat ook geldt voor maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren. Voor hen betekent het veelal een volgende stap in hun marginalisering. Met het label dat ze opgeplakt krijgen wordt hen immers meteen ook de toegang tot een pak ‘reguliere’ instellingen ontzegd, zoals het gewoon onderwijs, vaak ook het jeugdwerk. Ze worden ook uitgesloten van veel andere vormen van hulpverlening die psychiatrische diagnoses expliciet als uitsluitingscriterium hanteren. Het hebben van één of andere stoornis is vandaag één van de weinige algemeen geaccepteerde redenen om mensen uit te sluiten. De hamvraag is of dat ook omgekeerd werkt. Worden mensen die we zouden willen uitsluiten dan maar als ‘psychisch gestoord’ gelabeld? Doorheen de teksten zien we dat dit in het onderwijs inderdaad het geval lijkt te zijn. Hier wordt de perversiteit van medicalisering en andere strategieën duidelijk: deze strategieën zijn a-sociaal en a-politiek. Sociale problemen worden gherdefinieerd tot problemen van individuen of specifieke groepen mensen (in de actueel dominante biopsychiatrie worden sociale problemen zelfs opnieuw gedefinieerd in termen van ‘hersenziekten’). Met de belofte van hulpverlening dragen we op die manier bij tot de verdere, vaak definitieve marginalisering van veel kinderen en jongeren.

Het verruimen van de horizon

Eigenaardig is dat onderzoekers, beleidsmakers en sociaal werkers die deze structurele analyse delen toch vaak (uit onmacht?) overschakelen naar een individuele modus als het op handelen aankomt. Wat ze *zien*, *beoordelen* ze vanuit een structureel perspectief, maar als het op *handelen* aankomt, vervallen we in individuele handelingsplannen. Dan komen we tot aanbevelingen en perspectieven waarin gepleit wordt voor “*geïndividualiseerde hulpverlening op maat van elke particuliere jongere*” (Deganck & Vansielegheem, 2012). Klinkt goed, maar zo wordt de labeling uiteindelijk wel bevestigd als een individueel probleem van de gelabelde jongeren. Wat de jongeren voor wie een label een bijkomend probleem blijkt dan wel gemeen zouden hebben, daar gaan we weinig of niet op in. De horizon wordt niet verruimd vanuit ons handelen, vanuit een nauwe horizon zijn geen nieuwe handelingsperspectieven mogelijk. Veel beleidsmakers zijn vanuit een eerlijke bewogenheid gefocust op het oplossen van sociale problemen. De vernauwde horizon zorgt echter voor steeds sterkere ‘nog-wat-meer-van-hetzelfde’-strategieën. Straffere pillen, hardere straffen, meer plaatsen in de jeugdzorg, vroeginterventie, geïndiceerde preventie, ... Als we de problemen van sociale uitsluiting dan niet kunnen aanpakken op de plaats waar ze ontstaan, dan moeten we ze aanpakken op de plaats waar ze zich voordoen. In die zin is decentralisering van het ruime sociaal beleid niet altijd een gelukkige optie. Het is niet op het lokale niveau dat we de sterkste uitsluitingsmechanismen kunnen bestrijden. Tegelijk biedt decentralisering ook kansen. We moeten daarom als jeugdwerkers sterk in onze schoenen staan en de nodige coalities sluiten in het belang van die jongeren in de meest kwetsbare posities. Onszelf afschermen van wat we instrumentalisering noemen, helpt ons niet veel vooruit. Natuurlijk is het jeugdwerk geen verlengstuk van de uitdijende veiligheids- en preventiesector. Jeugdwerk moeten we ook niet installeren – zoals dat bij onze noorderburen steeds meer het geval is – als een onderdeel van die andere twee pijlers van het jeugdbeleid: onderwijs en jeugdhulpverlening. Jeugdwerk is ook geen arbeidsmarkttoeleider. En toch zijn het precies coalities met krachtige actoren binnen deze domeinen die ons kunnen helpen om de horizon te verruimen.

Culturele actie voor sociale verandering

In het tweede deel van dit boek staan we stil bij de vraag hoe de normaliseringsstrategieën van het moderne beschavingsoffensief de realiteit van kinderen en jongeren construeren, maar ook de praktijk van het werken met jeugd beïnvloeden. Welke perspectieven openen ze of sluiten ze? Hoe kunnen jeugdwerkers zelf die strategieën bevragen, samen met kinderen en jongeren? We hebben hierbij speciale aandacht voor de mogelijke **handvatten** die jeugdwerkers hebben om enerzijds kinderen en jongeren te leren omgaan met problemen die voor hen gedefinieerd worden, maar anderzijds ook zelf deze probleemdefiniëring op een ruimer maatschappelijk niveau te kunnen uitdagen of doorprikken. Tot slot vragen we ons af of de actuele beleids- en maatschappelijke context ruimte laat aan jeugdwerkers om sociale problemen samen met kinderen en jongeren (of toch zeker vanuit hun beleving en omgeving) te resocialiseren en te herpolitiseren.

Dit problematiseren van voorgestructureerde waarheden over onze samenlevingsorde-ning is wat Paolo Freire (1970) culturele actie noemde. Een concept dat lange tijd populair was in kringen van sociaal-cultureel werkers en jeugdwerkers. Johan De Vriendt en Danny Wildemeersch (met Herman Labro en Moo Laforce) halen in respectievelijk hoofdstuk acht en negen die herinnering weer naar boven.

Moeten we onze kinderen en jongeren leren om zich staande te houden binnen de bestaande samenlevingsordening of moeten we die samenleving samen met hen kritisch bevragen? Mieke Nolf betoogt in hoofdstuk 10 dat er niet te kiezen valt. Ze pleit aan de hand van een project in Lokeren voor een herwaardering van de sociale pedagogiek van het jeugdwerk door het bewuster inzetten van de methodiek van het non-formele leren. Dirk De Block beschrijft vervolgens hoe die sociale pedagogiek kan omgezet worden in de lokale praktijk van het jeugdwerk met maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren. Het gaat hem niet om participatie aan het lokale jeugdwerk, maar om lokale participatie door het jeugdwerk. Pascal Debruyne en Jan Naert stellen zich doorheen hoofdstuk 12 meer algemeen de vraag hoe het jeugdwerk opnieuw de verbinding kan leggen met ruimere maatschappelijke probleemdefiniëringen. Ze vertrekken hierbij concreet vanuit het gevoerde asielbeleid en de vraag hoe jeugdwerk zich daartoe verhoudt. Ze pleiten voor veel sterkere bruggen met andere sectoren en actoren.

Met Inge Waeyaert en Kelly Dumalin laten we in hoofdstuk 13 één van die andere ac-toren aan het woord, met name het OCMW. Ze beschrijven hoe een OCMW beroep doet op jeugdwerkers en hun methodieken om langdurige werkzoekende jongeren te activeren. Dat roept vragen op. Moeten jeugdwerkers zich voor de kar laten spannen van het active-ringsbeleid van een OCMW? Helpen ze daar de jongeren mee of versterken ze precies de mechanismen die in het eerste deel werden geschetst? Inge en Kelly geven aan dat het beide kanten op kan en pleiten voor een kritisch-reflexieve praktijk.

Doorheen de verschillende bijdragen klinkt een pleidooi om het jeugdwerk buiten haar methodische muurtjes te laten treden en de maatschappelijke reflectie en actie terug bin-nen te brengen. Hoe kunnen jeugdwerkinitiatieven wat minder institutionele organisaties worden en weer wat meer maatschappelijke beweging? Mieke Nolf schetst een aantal mo-gelijkheden geïnspireerd door gesprekken met Chiro Brussel en KAJ Vlaanderen. Wouter Van de Vijver, jeugdwerker in Zelzate, en collega's van Uit De Marge voeren vervolgens in hoofdstuk 15 een pleidooi voor het heruitvinden van jeugdopbouwwerk. Jan De Duytsche, Sofie Devocht en Thomas Neefs schetsen een beeld van hoe jeugdwerk er kan uitzien als je vertrekt vanuit de leefwereld van jongeren die opgroeien in armoede. Filip De Rynck bespreekt hierna de beleidscontext die een verruimende beweging mogelijk moet maken. Hij wijst op de beperkingen van het jeugdwerk, als een vrij marginale sector. De decen-tralisering lijkt de kracht van het jeugdwerk niet meteen te vergroten. Hij vraagt zich af of jeugdwerk zichzelf wel als sociaal-cultureel werk moet blijven profileren. Alain Storme van Samenlevingsopbouw Brussel mag afsluiten. Hij kijkt over de grenzen heen. Een beeld van de ontwikkelingen in Nederland is vaak als een glazen bol waarin we een beeld van onze eigen toekomst zien. Zowel samenlevingsopbouw als jongerenwerk zijn er quasi verdwenen. Hoe is het daar zover kunnen komen en wat moeten wij doen om niet in hetzelfde schuitje te belanden? Waarom hebben we nog jeugdwerk nodig?

Van vraaggestuurd naar leefwereldgericht werken

In alle teksten, zeker in het tweede deel, wordt het heel duidelijk waarom we jeugdwerk nodig hebben. We horen een warm pleidooi voor leefwereldgericht werken. Leefwereldgericht werk is een radicale aanvulling op het bestaande aanbod en het zogenaamd vraaggestuurd werken binnen de grenzen van dat aanbod. Natuurlijk werkt het bestaande aanbod ook vandaag in veel gevallen leefwereldgericht, maar dan gericht op die leefwerelden die voor de 'reguliere' praktijken van jeugdwerk en jeugdhulpverlening en haar criteria bevatelijk en bewerkbaar zijn. De criteria van waaruit we vertrekken en de verhoopte uitkomst waarop we ons baseren (sociale integratie) blijven echter onbevraagd, waardoor we op elk niveau van onze interventietrechter telkens de minst '(aan)gepaste' jongeren er uitknipen. Algemene preventie, geïndiceerde preventie, vroeginterventie, hulpverlening, ... zijn op die manier inwisselbare termen geworden. Ze hebben meer te maken met semantiek en met de systematiek van de hulpverlening, dan met het perspectief van en de reële situatie waarin kinderen en jongeren opgroeien.

Ook die 'onaangepaste' jeugd (of moeten we zeggen 'aangepast aan marginalisering?') heeft recht op ondersteuning die aansluit bij de eigen zingeving en de eigen strategieën. Onze voorzieningen toegankelijker maken is voor velen onder hen niet voldoende omdat het aanbod van die voorziening hoe dan ook op dit moment niet bruikbaar is. Een 'regulier' leven is letterlijk en figuurlijk vaak geen optie. Een menswaardig leven is niettemin een recht. We moeten in eerste instantie *tijd en ruimte creëren overheen de grenzen en begrenzings van het bestaande aanbod*. We moeten aansluiting vinden bij hun leefwereld. Het heeft geen zin om hen van het ene pedagogische programma in het andere opleidingstraject te duwen. Dat die programma's er nu eenmaal zijn en dat ze ook hun streefcijfers moeten en willen halen, is geen voldoende argument om ons te beperken tot toeleiding. Die programma's zijn onderbouwd en bieden ook emancipatorische handvatten aan sommige jongeren, maar er is meer nodig. En niet nog wat meer van hetzelfde. Dat zal geen handvatten bieden aan de groepen in de meest gemarginaliseerde situaties. Die groepen kunnen ook bereikt worden door het bestaande aanbod, maar dan zal de ruimte moeten gecreëerd worden om waarlijk aansluiting te zoeken met jongeren en gezinnen, zonder vooraf indicatoren en einddoelstellingen op te stellen. Dat betekent niet dat we niet systematisch en transparant moeten werken. Misschien wel integendeel. De manier waarop vandaag met die indicatoren wordt omgesprongen is op zich ook niet bijster transparant. Wie wil scoren zonder rekening te houden met de vraag of jongeren echt geholpen zijn, kan dat. Wie echt aansluiting wil vinden met jongeren, vaart vaak onder de indicatoren-radar door. Zo transparant is dat allemaal niet.

Leefwereldgericht werken hoeft dus helemaal niet ongestructureerd of ondoorzichtig te zijn. Pedagogische maatregelen moeten gepaard gaan met een gedegen sociale analyse en tijd en ruimte om aan te sluiten bij de leefwereld van de jongeren. De specifieke expertise van alle sociaal werkers doorheen alle projecten en trajecten moet niet overboord worden gegooid. Het verschil is misschien wel dat jongeren op het randje van marginalisering of sociale uitsluiting niet perse moeten toegeleid worden naar het aanbod, wel omgekeerd. Eerst een vertrouwensrelatie, dan de sociale analyse. En dan het pedagogisch aanbod, niet

omgekeerd. Deze stappen zijn nodig omdat institutioneel vertrouwen – anders dan bij de jongeren die beter aansluiten bij gangbare normen van sociale integratie – niet aanwezig is. De schuld daarvan kan bezwaarlijk bij de jongeren zelf worden gelegd. Deze situatie is een gevolg van (soms generatieslange) marginalisering en aanpassing aan marginalisering (Kraaykamp, 1974). We kunnen ze weren uit het aanbod, we kunnen hen van het ene traject naar het andere circuit sturen, maar uiteindelijk vinden ze wel hun weg, ook zonder onze tussenkomst. Of we vinden ze, ongeacht onze tussenkomst, terug in de budgetbegeleiding, de thuislozenzorg of misschien wel in de gevangenis. Natuurlijk zijn er jongeren die wel ondersteuning vinden in het bestaande aanbod, maar dat mag ons niet beletten om deze vragen te stellen en echt op zoek te gaan naar meer structurele perspectieven in de bredere samenleving. Die perspectieven tonen zich overigens vaak wel in dat laatste stadium van onze maatschappelijke interventies. Soms vinden we opeens wel vormen van interventie die aanslaan. Is dat omdat daar de tijd en de ruimte aanwezig is? Dat kan best zo zijn, maar de vraag is dan of we echt zo lang moeten wachten? Moeten we zo'n strikte grenzen hantieren tussen jeugdwerk en hulpverlening, tussen cultuur en welzijn? Kan onze laagdrempelige hulpverlening een niet wat lagere drempel hebben voor deze jongeren? Moeten we ze echt zo ver doorschuiven? Is het dan pas het moment om zwaar te investeren? Hadden we dat niet beter wat vroeger gedaan? Geen vroeginterventie, maar 'vroeginvestering'. Niet louter extern gedefinieerde indicatoren, maar ondersteuning in het reëel geleefde leven en de vragen die zich opwerpen? De stijgende armoedecijfers roepen minstens de vraag op of ons oplossingsgerichte, uitkomstgerichte beleid de toets van de menselijke waardigheid doorstaat.

We make the road by walking

“The social system is not an unchangeable order beyond human control but a pattern of human action” (Rawls, 1971, p. 102). Het denaturaliseren van de bestaande probleemdefinieringen is geen evidente opdracht. Die missie is ook nooit volbracht, zoals blijkt uit het eerste deel van dit boek. Het blijft de focus van het maatschappelijk debat, al moeten we vandaag wellicht extra ons best doen om dat debat aan de gang te houden. De hoofdstukken in het tweede deel van dit boek schetsen hoe jeugdwerkers deze missie met vallen en opstaan in de praktijk brengen. Op welke manier kunnen ze bijdragen tot een waardige plaats in de samenleving voor hun jongeren? Op welke manier kunnen ze een positieve, zingevende betekenis hebben in het leven en de ontwikkeling van jongeren, vaak getekend door frustratie, verbittering en berusting? Zijn we de speelbal van al die ontwikkelingen boven ons hoofd? Moeten/zullen we ons werk laten herdefiniëren in termen van preventie van drop-out uit onderwijs en arbeidsmarkt, zoals in Engeland? Of in termen van remediëring en arbeidsmarktgerichte competenties, zoals in Nederland? Zijn er andere opties?

Natuurlijk zijn die er. Daar gaat dit boek over. Het is een multidisciplinair boek. Hoe kan het ook anders? Ook jeugdwerk is op zich een multidisciplinaire praktijk. Het is de moeilijkste job ter wereld en dat mag wel wat meer maatschappelijke erkenning genieten. In dit boek willen we de waarde van jeugdwerk duidelijk maken, zodat we sterker in onze schoenen

staan om coalities aan te gaan, convenanten te sluiten en opnieuw de horizon te gaan ver-ruimen, zonder goed te weten waar we zullen uitkomen, maar het zal ergens anders zijn dan vandaag, dat is wel zeker.

Referenties

- De Ganck, J. & Vansieleghem, N. (2012). *Druk, indruk, herdruk. Kwalitatief onderzoek bij jongeren met een diagnose van 'gedragsstoornis'. Onderzoek in opdracht van het Kinderrechtencommissariaat.* Gent: Universiteit Gent.
- Freire, P. (1972). *Pedagogie van de onderdrukten.* Baarn: Uitgeverij In den Toren.
- Hirtt, N., Nicaise, I. & De Zutter, D. (2007). *De school van de ongelijkheid.* Berchem: EPO.
- Kraaykamp, J. (1974). *Als je voor een dubbeltje geboren bent...* Groningen: Wolters Noordhoff.
- Lewis, O. (1959). *Five Families: Mexican Case Studies in the Culture of Poverty.* New York: Basic Books.
- Rawls, J. (1971). *A Theory of Justice.* Massachusetts: Harvard University Press.
- Wacquant, L. (2012). *Paria's van de stad. Nieuwe marginaliteit in tijden van neoliberalisme.* Berchem: Epo.
- Van der Zande, I. (1989). Jongerenwerk: de harde kern van het jeugdbeleid. *Jeugd en Samenleving*, 19(2/3), 83-93.

Het ‘mogelijke’ mogelijk maken

Danny Wildemeersch, Herman Labro en Moo Laforce

Inleiding

Er worden tegenwoordig heel wat experimenten opgezet om mensen in armoede te laten kennismaken met kunst. Dit is niet vanzelfsprekend, want we weten uit onderzoek dat participatie aan kunstevenementen vooral een bezigheid is van mensen uit de midden- en hogere klassen. Toch vinden beleidsmakers, maar ook begeleiders van armoede-organisaties dat cultuurparticipatie de emancipatie van deze doelgroep zal bevorderen. In veel gevallen gaat het dan om ‘toeleiding’ naar het bestaande culturele aanbod. Daarbij worden de drempels verlaagd met behulp van cultuurcheques of andere instrumenten. Lovenswaardige pogingen, die echter niet altijd het gewenste effect sorteren. Een andere beweging is dat kunst onder de mensen zelf wordt gebracht: op de plekken waar ze wonen en leven, in de buurten, in samenwerking met armoede-organisaties. Sociale en artistieke doelstellingen worden op die manier verbonden. Dit soort projecten heeft zich in de voorbije jaren sterk vermenigvuldigd. Er wordt over geschreven in binnen- en buitenland. ‘Community Art’ is in. In Leuven organiseerde het Laboratorium voor Educatie en Samenleving, in samenwerking met de vzw Leren Ondernemen, onlangs een studiedag naar aanleiding van een aantal concrete experimenten binnen deze vzw. Er werd verslag uitgebracht van deze experimenten en verschillende academici gaven commentaar op deze initiatieven. Deze bijdrage is een samenvatting van de inleiding van deze studiedag. Het gaat over het ontwikkelen van een pedagogisch perspectief op kunsteducatieve projecten in de context van armoedebestrijding.

Over kunst binnen een armenvereniging

Zes jaar geleden maakten Herman Labro (de kunstbank/what >) en Moo Laforce (Leren Ondernemen) met elkaar kennis ter gelegenheid van een tentoonstelling in het What >, de toenmalige Leuvense ontmoetingsplaats voor visuele cultuur. De kunstbank/what > onderzocht hoe museale kunst op een vernieuwende manier aan de buitenwereld kon gepresenteerd worden en hoe daarbij een publiek kon betrokken worden dat niet vertrouwd was met kunst in het museum. Tezelfdertijd werd de vraag gesteld naar de maatschappelijke betekenis van kunst en werden kunstenaars uitgenodigd om de relatie tussen kunst en samenleving af te tasten en te presenteren in hun werken. Het initiatief inspireerde

de medewerkers van de vzw Leren Ondernemen door de grensverleggende aanpak. Ze stelden vast dat hun mensen zich op uiteenlopende manieren aangesproken voelden door de tentoonstelling. Het waren de kiemen van een intense samenwerking tussen beide organisaties (LO/kb) in de locaties van Leren Ondernemen. Dit mondde uit in een driejarig project cultuurparticipatie, erkend en gesubsidieerd door de Vlaamse Gemeenschap, dat in mei 2012 werd afgerond. De samenwerking was een permanente zoektocht vanuit de vraag op welke wijze kunst inspirerend kan zijn in een organisatie die zich in eerste instantie bezighoudt met het ondersteunen van mensen in armoede. Daarbij werden de grenzen van kunst afgetast in het verlengde van wat in de Leuvense ontmoetingsplaats voor visuele kunst was opgestart. Kunstenaars uit diverse disciplines (fotografie, beeldende kunst, performance) werden uitgenodigd om hun artistieke experimenten te ontwikkelen in workshops samen met de jongeren en volwassenen van de armoedevereniging. Een poging werd ondernomen om het 'onmogelijke mogelijk te maken'. Het hele proces leidde ook tot een intensieve bevraging van de praktijken en concepten van kunst, educatie, democratie en gemeenschapsvorming.

Tijdens het experiment werd de relatie tussen *kunst* en samenleving verder onderzocht, door kunst te verplaatsen van de traditionele tentoonstellingsruimtes naar plekken waar normaal gezien geen 'kunst' wordt verwacht, gebracht of gecreëerd. Op die manier werd kunst van het voetstuk gehaald waarop het door de financiële en culturele elites wordt geplaatst. Deze verschuiving van de tentoonstellingsruimte naar de ontmoetingsruimte in de armenvereniging ging ook gepaard met het onderzoek van de materialen waarmee kunst wordt geproduceerd. Het recycleren tot kunstobjecten van allerlei voorwerpen die door de samenleving worden weggeworpen is een andere manier om de maatschappelijke rol van kunst te bevragen. Maar de kern van het onderzoek ligt in de verkenning van en het experimenteren met praktijken van beeldvorming en vormgeving bij kunstenaars en participanten. Bij deze grensverleggende oefening zijn de kunstenaars én de bezoekers van de vereniging medeonderzoekers. Ze zijn op elkaar betrokken in een experiment waarbij ze hun eigen, vertrouwde manieren van kijken, vormgeven en presenteren door elkaar laten bevragen en ook nagaan hoe dit proces tot nieuwe tekens, codes en vormen aanleiding kan geven.

Enkele principes

Maar, laat ons eerst een aantal van hun activiteiten beschrijven. Dit moet ons in staat stellen om de praktijk met een aantal theoretische inzichten te verbinden. De kunstbank en Leren Ondernemen (onder)zoeken samen, maar elk op hun eigen manier, hoe ze vorm kunnen geven aan eigenzinnige praktijken. De kunstbank met activiteiten van kunsteducatie, Leren Ondernemen in het ondersteunen van gezinnen in armoede. De verbinding die ontstaat tussen beide praktijken is origineel en ongewoon. Zo werd, in een workshop met volwassenen, fotomateriaal van de Gentse fotograaf Jacques Sonck verkend. De foto's werden door de deelnemers beschreven. De woorden die ze daarvoor vonden kwamen op kaartjes terecht

die vervolgens werden opgehangen rond de foto's. Zo konden ze een taal vinden om aan andere mensen te vertellen wat ze in de afbeelding hadden gezien. Het ging om het langzame beschrijven, niet om het snelle interpreteren. Zo leerden de deelnemers ervaren dat onze alledaagse waarneming gekleurd is door vooroordelen en stereotypen.

Een ander symbool waren de kleurrijke bollen wol, bij elkaar gehaakt door de vrouwen van de vereniging. Eens afgewerkt werden ze op een sokkel of in een vitrinekast geplaatst en kregen ze een kunstzinnig uitzicht. Van het een kwam het ander en langzaam maar zeker veranderde het uitzicht van de hele organisatie. Wit werd de toonaangevende kleur. Omdat de 'bollen' zo mooi uitkwamen tegen deze achtergrond. De vertrouwde inrichting werd losgelaten. Er kwam iets nieuws voor in de plaats. Dat kwam niet uit de lucht gevallen, maar groeide organisch vanuit de vele verkenningen met papier en potlood, met stof en schaar, met doeken en stokken, met lijn en kleur, ...

Gaandeweg werden ook de krachtlijnen van dit zoekproces verduidelijkt. Een eerste krachtlijn is de *'transversaliteit'*. De artistieke verkenningen stonden niet op zichzelf, maar werden een onderdeel van de gehele werking van de organisatie. Ze 'besmetten' in positieve zin de andere initiatieven binnen de organisatie zoals het sociaal restaurant, de kinderwerking en de sociale kruidenier. Een tweede krachtlijn is de *'herkenbaarheid'*. De artistieke concepten worden ontwikkeld vanuit de dagdagelijkse realiteit, vanuit de comfortzone van de mensen. Vanuit deze herkenbaarheid ontstaat een zoekproces waarin de hedendaagse beeldende kunst en de visuele beeldtaal worden verkend en nieuwe betekenissen en symbolen worden gegenereerd. Dit alles in een intensieve samenwerking tussen gebruikers, begeleiders en kunstenaars. Een derde krachtlijn is de *'duurzaamheid'*. Het belang van duurzaamheid realiseert zich binnen de organisatie op twee niveaus. In de eerste plaats is er de langdurige samenwerking en synergie tussen Leren Ondernemen en de kunstbank. Sociale betrokkenheid en de artistieke kwaliteit worden op die manier gecombineerd en gecontinueerd. Maar duurzaamheid heeft in de tweede plaats ook te maken met de wijze waarop concepten worden ontwikkeld. Er is aandacht voor ecologische producten en er wordt zo veel mogelijk gebruik gemaakt van recuperatiemateriaal tijdens onze workshops. Deze drie krachtlijnen zijn duidelijk herkenbaar in de manier waarop één van de recente activiteiten vorm kreeg: *take a line for a walk*. Dit experiment begon in 2010, vanuit een workshop met kinderen. Gaandeweg werd het een onderdeel van de ruimere werking. Volwassenen raakten erbij betrokken en de grenzen tussen de organisatie en de buurt werden afgetast. Hier volgt een korte beschrijving en interpretatie.

Take a line...

Een groep van tien jongens en meisjes wordt uitgenodigd om te participeren aan een artistiek experiment dat verschillende weken zal duren. Het begint met een sessie waarbij lijnen worden uitgezet op de vloer van het sociaal restaurant. Het eindigt met een performance in de straten in de buurt van het centrum. Moo en Herman reiken in het begin het basismateriaal aan: latten van uiteenlopende kleur, formaat, lengte, dikte, kleur, ... Later komen daar

nog stoelen en tafels bij. De eerste opdracht luidt: neem twee latten en leg ze parallel naast elkaar op de vloer (zie afbeelding 1). De kinderen kunnen dit onafhankelijk doen of in paren werken. Ze zijn vrij om de parallelle figuren te construeren waar dan ook in de ruimte. Deze op het eerste gezicht eenvoudige oefening vraagt concentratie en een vorm van instrumentele behendigheid. Ze veronderstelt precisie, trage handelingen, nauwkeurige observatie, distantie en zorgvuldige samenwerking.

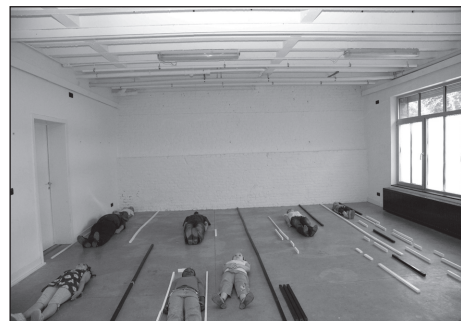
Afbeelding 1

Afbeelding 2

Vervolgens worden de kinderen uitgenodigd om met de latten rechte hoeken te creëren (zie afbeelding 2). Ook hier weer zijn precieze handelingen nodig waarbij eenvoudige meetinstrumenten kunnen worden gebruikt. Geleidelijk aan raakt de vloer van de ruimte gevuld met parallelle latten en latten in rechte hoeken. Zo ontstaat een compositie van tweedimensionale figuren.

Nu bewegen de kinderen langzaam rond in de ruimte, waarbij ze hun lichamen positioneren in relatie tot de tekeningen op de vloer. Voor de meesten onder hen is dit een vrij exceptionele handeling. Ze zijn het meer gewoon om snelle, beweeglijke spelletjes te spelen. Hier gaat het om controle, concentratie en vertraging. Op een gegeven moment wordt hen gevraagd om op de vloer te gaan liggen, hun lichaam parallel aan de latten (zie afbeelding 3).

Afbeelding 3

In een volgende stap worden de deelnemers uitgenodigd om de ruimte verder te exploreren. Daarbij wordt een derde dimensie toegevoegd. Ze kunnen tafels en stoelen gebruiken om de latten met elkaar te verbinden (zie afbeelding 4 en 5). Gaandeweg ontstaat een complexe compositie in de ruimte samengesteld met een verscheidenheid aan objecten. Dit is het resultaat van een zorgvuldige verkenning van het materiaal met het oog op kleur, formaat, gewicht en substantie.

Afbeelding 4

Afbeelding 5

Het hele proces wordt richting gegeven door de twee begeleiders. Ze handelen niet op basis van een precies, vooraf bepaald plan. Toch hanteren ze bepaalde principes. Ze vertrekken vanuit de gedachte dat ze verschillende materialen zullen gebruiken om de deelnemers te laten ervaren hoe ze een ruimtelijke compositie kunnen tot stand laten komen. Het hele proces is een continu onderzoek van de mogelijkheid om te experimenteren met onverwachte ideeën, vormen, acties, verbindingen en verbanden die zich al doende manifesteren. Op die manier dialogeren ze met de objecten, de constructies, de materialen en met elkaar.

Take a line for a walk

De 'take a line' activiteit inspireerde de deelnemers om de lijnen die ze binnen het centrum hadden gevormd naar buiten te brengen in de omringende straten. De objecten werden opnieuw getransformeerd en vertaald in een levende performance met als thema 'take a line for a walk'. Het ging daarbij letterlijk om het creëren van een bewegende lijn die zich door de straten slingerde, gevormd met latten, stoelen en mensen. Toeschouwers werden daarbij uitgenodigd om plaats te nemen op de stoelen en op die manier deel uit te maken van het bewegende kunstwerk.

In een andere workshop werden kinderen uitgenodigd om hun favoriete knuffel of speeltuig te tekenen. De meisjes tekenden meestal hartjes en sterretjes. Jongens tekenden monsters. Vervolgens werd hen gevraagd om een of ander element toe te voegen aan hun tekening zo dat een nieuwe figuur ontstond. Zo kwam een hart met een staart tot stand die de naam 'slee-hart' meekreeg (de staart deed denken aan een slede). In een later stadium transformeerden de vrouwen van het naaiatelier de tekening in een figuur met dekenstof die uiteindelijk het symbool werd van de samenwerking tussen Leren Ondernemen en de kunstbank. Andere symbolen waren de kleurrijke bollen wol, bij elkaar gehaakt door de vrouwen van de vereniging. Eenmaal klaar werden de producten gepresenteerd in een andere context dan die waar ze waren ontwikkeld. Deze de-contextualisering gaf aan de objecten een artistieke betekenis.

‘Zien, oordelen, handelen’. Kansen voor een kritisch-pedagogisch jeugdwerk in een globale wereld?

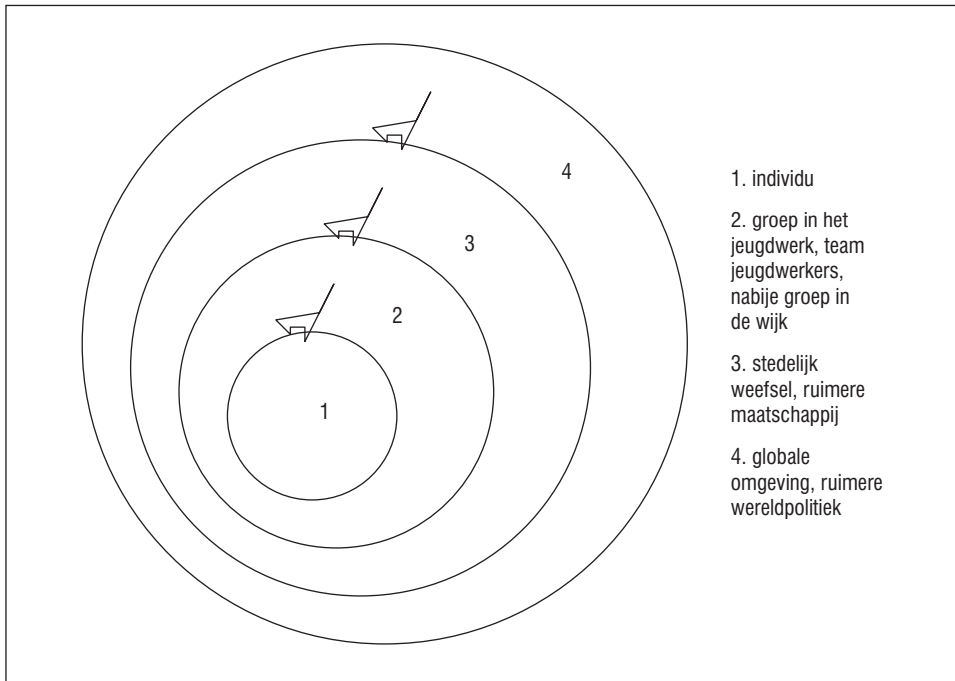
Pascal Debruyne en Jan Naert

Inleidend

De wereld is een dorp geworden. Er valt moeilijk te ontsnappen aan het bevragen van die wereld rondom ons. We moeten dat vooral ook doen mét jongeren, die zich nog volop oriënteren op de hen omringende wereld. Dat lijkt een open deur intrappen, maar dat is het niet. ‘Wereldoriëntatie’ lijkt niet vanzelfsprekend in de praktijk van het jeugdwerk. Een concreet voorbeeld: de zaak Scott Manyo. De 20-jarige scoutsleider uit Boortmeerbeek werd half april 2012 door de politie opgepakt en door de Dienst Vreemdelingenzaken in het gesloten centrum van Merksplas opgesloten om naar zijn thuisland te worden teruggestuurd. Toen duidelijk werd dat de papieren van Scott Manyo niet in orde waren, kreeg de Kameroense jongen, al jaren actief bij de lokale scouts, bericht het land te verlaten. Misschien dacht Scott dat hij kon rekenen op ondersteuning van de jeugdbeweging, maar nee, Scouts en Gidsen Vlaanderen wensten zich te onthouden van een standpunt over migratie. In een persbericht luidde het: *“Is het, in alle bescheidenheid, aan een jeugdbeweging om vandaag een concrete invulling te geven aan het asiel- en migratiebeleid?”*¹ Alsof zich onthouden ‘neutraal’ is? Alsof ‘neutraal’ handelen mogelijk en wenselijk is in een globale wereld?

We geloven dat het anders kan. In deze bijdrage gaan we op zoek naar de contouren van een kritisch-pedagogisch jeugdwerk dat zich te midden de samenleving plaatst en die samen met jongeren kan bevragen. We beschrijven enkele specifieke praktijken in die verander(en)de globale wereld, op verschillende met elkaar vervlochten schaalniveaus van individu tot groep, van lokaal, over nationaal en Europees tot het globale niveau.

1. <http://www.scoutsengidsenvlaanderen.be/nieuws/2012/04/25/reactie-van-scouts-en-gidsen-vlaanderen-bij-de-situatie-van-scott-manyo>

Er zijn wel enkele voorbeelden in de praktijk die handvatten kunnen bieden voor kritisch-pedagogisch handelen in het ganse jeugdwerk. Het is dan aan jeugdbewegingen, jeugthuizen, WMKJ's, jeugdopbouwwerk, ... om na te denken over hoe ze dat in de praktijk kunnen brengen. Dat kan leiden tot reflectie over (mogelijke) doelgroepen en hun specifieke sociale en pedagogische noden. Het moet ook aanzetten tot een reflectie over de nodige handelingsruimte en strategische coalities om een kritisch-pedagogisch jeugdwerk uit te bouwen. Ongetwijfeld is jeugdwerk in de eerste plaats een lokale vrijetijdspraktijk met en voor jongeren, maar ontvluchten aan de ruimere sociale, culturele, economische en politieke context is noch mogelijk, noch wenselijk.

Voor we een aantal bestaande kritisch-pedagogische praktijken belichten, zoomen we kort in op de afbraak van kritisch-pedagogisch jeugdwerk doorheen de tijd. We leven vandaag in een postpolitieke situatie, waarbij een 'neutraal' handelen ontdaan van elke ideologische basis, de bredere maatschappelijke context denkt te kunnen negeren. Voor jeugdwerk heeft dat als gevolg dat de methode centraal staat en de onderliggende mens- en maatschappijvisie niet zichtbaar worden gemaakt. Onzichtbaar, dus ook onbespreekbaar. Nochtans hoeft jeugdwerk geen gedepoliteerde praktijk te zijn. Het was ooit anders. We kunnen ons beroepen op een rijke traditie van kritische pedagogiek in het jeugdwerk, al was dat vaak binnen paternalistische contouren.

Een korte historiek van kritische pedagogiek in het jeugdwerk

Cardijn meets Baden-Powell

In 1911 ontmoeten Jozef Cardijn (stichter van de Katholieke ArbeidersJeugd of KAJ) en Robert Baden-Powell (stichter van de Scouts) elkaar in London. De KAJ bestond nog niet, maar Cardijn werkte wel al met jeugdige arbeiders. Baden-Powell vroeg Cardijn om de 'chief scout' te worden voor België. Cardijn weigerde. Hij vond dat Baden-Powell te weinig oog had voor het verschil tussen 'jeugd' als leeftijdscategorie en jeugd als sociale groep, met daarbinnen een heel grote heterogeniteit. Cardijn wilde aandacht voor de werkende jeugd in het industrieel kapitalistisch systeem. Hij was niet bezig met de vraag hoe 'de jongeren' zich konden emanciperen van ouderen, maar wel met de vraag hoe arbeidersjeugd zich kon emanciperen van slechte arbeidsomstandigheden (Cardijn 1948: 137). Cardijn vond geen gehoor bij Baden-Powell. Kort daarna gaf hij met de KAJ de aanzet voor een kritisch-pedagogische jeugdwerkpraktijk, gebaseerd op de kleine en grote(re) leefwereld waarin arbeidsjongeren woonden en werkten (Coussée, 2005). Cardijn geloofde dat jeugdwerk zich niet fundamenteel kan onthechten van de 'Umwelt'.

Opvoeding speelt zich niet enkel af in de relatie tussen ouders en kinderen, maar ook in de bredere gemeenschap en de ganse wereld rondom hen. Ook al was jeugdwerk ontstaan vanuit een zeker controleperspectief, Cardijn slaagde er wel in om van de KAJ een kritische praktijk te maken. De solidariteitsgedachte en de strijd tegen de structurele achterstelling van arbeidersjongeren stond er centraal. Cardijn wist dat jeugdwerk moet vertrekken vanuit de leefwereld en belangen van jongeren. Anders vind je geen aansluiting. In het geval van een achtergestelde groep kan je dat moeilijk doen vanuit een ideologisch neutrale opstelling.

The road not taken

Een schijnbaar ideologisch neutraal jeugdwerk – geconcentreerd op sport, zelforganisatie en spel – was wel het model dat overwicht verwierf in jeugdwerkland. Die methodische benadering van jeugdwerk werd in Vlaanderen verankerd in de jeugdbewegingsmethodiek. Ook Cardijn werd door Kerk en vakbond gedwongen om de jeugdbewegingsmethode te adopteren. Toch zijn er doorheen de geschiedenis tal van momenten waarop 'de Geest van Cardijn' de kop opsteekt. Het toont ons de vele momenten waarop een andere weg kon ingeslagen worden. Het helpt ons om die mogelijkheden ook vandaag te zien. Dat is des te belangrijker in een geglobaliseerde wereld, waar veel mensen (opnieuw) steeds minder greep lijken te hebben op hun eigen leefsituatie.

De studentenbeweging van de jaren '60 is daar een voorbeeld van. Ook toen werd de vraag gesteld naar de maatschappelijke positie van jongeren. Die vraag werd niet losgekoppeld van de sociaal-economische en sociaal-culturele organisatie van onze samenleving. Jongeren reageerden tegen een onrechtvaardige exploitatie van menselijk kapitaal in een politiek economisch bestel dat vervreemding, individualisering en een rationeel-economisch beheer van de maatschappij in de hand werkte. Mei 1968 beroerde ook de ideologisch-neutrale jeugdbewegingen. Mei 1968 ging wel grotendeels voorbij aan de KSA, maar ze waren

er toch bij toen opgeroepen werd tot betogingen en protest. Ook de KAJ schreef zich in in die oproep, gedreven door een ideologische basis van Marxisme en bevrijdingstheologie, al leidde dat binnen de KAJ tot een scheuring.

De KAJ was altijd maatschappelijk betrokken gebleven. Het was bijvoorbeeld ook de KAJ die de voorlopers van de huidige CLB's installeerde (Centra voor Beroepsoriëntering). Ze ijverden ook voor een degelijke militaire dienst, ziekenzorg, etc. Allemaal voorbeelden van een verruimd en verruimend jeugdwerk, vanuit de overtuiging dat sport en spel wel zinvol zijn, maar onvoldoende zijn om de maatschappelijke positie van jongeren te verbeteren. Zelfs in de jaren 1980 was jeugdwerk niet louter te herleiden tot een geheel van jeugdorganisaties, het had ook nog iets van een maatschappelijke beweging. De rakettenbetogingen werden niet georganiseerd door de Chiro, maar ze waren er toch bij. Vandaag lijken we veraf van een jeugdwerk dat zich politieke inschrijft 'in de wereld', om maar te zwijgen van een jeugdwerk dat de horizon verruimt, een andere wereld mogelijk maakt en daar ook voor vecht.

Professionalisering, decentralisering en depolitisering

De depolitisering voltrok zich niet alleen in de jeugdbewegingen maar ook in het geprofessionaliseerde jeugdwerk. Het a-politieke 'spelende onbezorgde kindmodel' was ook voor de overheid de leidraad voor het subsidiëren van kinder- en jongerenwerk. Zo werd het jeugdwerk – ook als het vorm kreeg met de ondersteuning van volwassenen – weggeduwd van haar paternalistische, controlerende roots, maar evengoed van haar meer kritische en geëngageerde mogelijkheden. In de eerste helft van de 20ste eeuw was dat veel minder het geval. Toen werd het jeugdwerk ook (semi-) professioneel ondersteund, maar niet door ideologisch-neutraal opgeleide jeugdwerkers, maar door priesters, politieke partijen, vakbonden en sociale bewegingen.

In de jaren 1970, tijdens de hoogtij van de professionalisering van het jeugdwerk, was er nog relatief veel kritische autonome ruimte. De verzorgingsstaat was op zijn hoogtepunt en er was voldoende budgettaire ruimte. Jeugd werd steeds meer een 'autonome fase' in de ontwikkeling tot volwassenheid. Jeugdwerk legde een claim op eigen financieringskanalen. Jeugdwerk werd lokaal georganiseerd, de financiering was bovenlokaal. Dat creëerde wel enige autonomie ten aanzien van de lokale te beïnvloeden context. Dat is vandaag minder het geval binnen de strakkere contouren van decentralisering van het jeugdwerk. Het jeugdwerk moest van meer nabij worden opgevolgd en de spreiding over Vlaanderen moest beter. In 1993 werd dan uiteindelijk het decreet gestemd. De lokale besturen gingen wel door op het Vlaamse elan wat de erkenning van jeugdwerk betreft. De grote jeugdverenigingen kregen een degelijke basisondersteuning. Daarnaast werd een gerichte aandacht ontwikkeld voor gemarginaliseerde jeugd, zij het op veeleer projectmatige basis, vaak strak gebonden aan indicatoren en resultaatsverbintenissen. Ook de lokale overheden zelf zijn immers fel geprofessionaliseerd. De regie is strakker, managementdenken overheerst, ongeacht de retoriek over de toename van autonomie en handelingscapaciteit binnen een gedecentraliseerd bestuursmodel. Jeugdbewegingen – en jeugdwerk in het algemeen – werden zo steeds sterker

bevestigd als een eiland in de samenleving, los van het bredere sociaalpedagogische (en dus maatschappelijk-politieke) project waarin ze ooit ingebed waren. Zo zien we ook hoe het spreken en handelen van jeugdwerkers verschuift naarmate de financieringsbronnen en evaluatiecriteria veranderen. Jeugdwerkers praten in toenemende mate over preventie en overlastbestrijding, eerder dan over positieve ontwikkeling en sociale actie (Jeffs & Smith, 1999).

Dualisering

De focus is daardoor heel introspectief geworden, gericht op wat Banks (1999, p. 8) 'zelfredzaamheidspedagogiek' noemt. Jeugdwerkers zijn gericht op 'overleven' en op jongeren te leren om zichzelf te redden. Ze koppelen hun praktijk los van moeilijke vraagstukken over democratie en politieke economie. Ze voelen zich vaak ook machteloos ten aanzien van transnationale sociaal-economische dynamieken die in toenemende mate een 'rest-jeugd' creëren (van Roma, over mensen zonder papieren en jongeren met een preciaire verblijfsstatus, tot jongeren die in de marges van de samenleving zijn beland). Die zelfredzaamheidspedagogiek legt de focus op methodische vraagstukken, die de reflectie over jeugdwerk verengen en beperken.

Bovendien worden jeugdbewegingen gerund door middenklassenjongeren die in een begrensd referentiekader worden grootgebracht en opgroeien. Zonder het daarom altijd goed te beseffen schermen middenklasseouders hun kinderen af van al wat 'in de marge leeft'. Hoe kunnen die jongeren dan spreken en handelen met betrekking tot een leefwereld die ze niet eens ervaringsgericht kennen? Op niveau 2 en 3 van de bovenstaande figuur zijn totaal verschillende werelden ontstaan. Hierdoor ontbreekt het bij de modale scoutsleider aan een fundamenteel aanvoelen van wat die andere situatie dan wel mag zijn. Men heeft geleerd dat er honger is in de wereld en door tal van projecten in het middelbaar onderwijs is er ook abstracte kennis bijgekomen rond een aantal thema's, maar de vezelkennis is er niet.

Dat hoeft niet problematisch te zijn, maar de dualisering wordt wel steeds groter tegen de achtergrond van een geglobaliseerde wereld. De kennis van elkaars leefwereld neemt nog meer af. Het wordt moeilijker om begrip op te brengen voor de ander. Men begrijpt immers vaak niet waarover bijvoorbeeld de frustraties of de kwaadheid gaan van jongeren die het label 'kwetsbaar' opgekleefd krijgen.

Neoliberalisme en depolitisering als 'natuurlijke toestand'

De jeugdwerkmethode is dus op zichzelf gaan staan en wordt niet langer gevoed door een duidelijk mens- en maatschappijbeeld. Dat geldt ook voor het ruimere sociaal werk. Of misschien is het nog ernstiger en moeten we zoals Paul Verhaeghe (2012) schrijft, aannemen dat er wel degelijk een visie achter deze methoden schuilgaat, maar dat we ze niet (h)erken- nen als dusdanig omdat ze in ieder van ons diep geworteld zit.

Neoliberales methodes produceren ongelijke verhoudingen tussen werkers en doelgroep. Dit is goed zichtbaar binnen een in toenemende mate a-politieke jeugdhulpverle-

ning, erop gericht om het individu dat dwaalt terug bij de kudde te brengen of de kudde te beschermen tegen het dwalende individu. Probleem hierbij is duidelijk: hoe meer men kijkt, hoe meer individuen er dwalen. Bovendien ziet men door het methodische de mens niet meer. Kinderen en jongeren worden ADHD'ers, POS'ers, MOF'ers, GES'ers, ... Door dit medisch-diagnostische discours wordt het individu 'een bijzonder individu', afgezonderd van de dominante groep. Na dit proces kan de verzorger zich bedienen van allerlei strategieën om het individu bij te sturen. De diagnostiek, de retoriek van het aanbod-opmaat en de mythe van professionele deskundigheid dekken op voorhand al de vraag toe naar de ruimere maatschappelijke verantwoordelijkheid. Dat is moeilijk te onderkennen omdat gans het aanbod – vaak met de beste bedoelingen – wordt uitgebouwd door de dominante klasse in de samenleving. Het wordt moeilijk om 'afwijking van de norm' anders te zien dan een individuele stoornis. In die zin heeft de verzorgingsstaat het mogelijk gemaakt om het neoliberale bestel als 'natuurlijk' aan te voelen. Op het moment dat een groot aantal basisrechten voorzien zijn voor een grote groep mensen treedt er verzadiging op. Waarom zouden we bezig zijn met sociale strijd of jongeren opvoeden tot kritische denkers? Studenten mogen nog een beetje 'moeilijk' doen, maar laat het vooral niet te heet worden. Hierdoor krijgt kritiek een marginale positie. Hij die schreeuwt in de marge wordt een beetje meewarig bekeken. Er worden minder snel collectieve entiteiten gevormd die voor een maatschappelijk doel strijden. Die ieder-voor-zich-logica floreert goed in een gemeenschap waar veel basisrechten voorzien zijn. De noodzaak tot verzet is immers niet meer aanwezig. Hierdoor verliest het debat aan scherpte en aan voldoende kritische massa om zaken in beweging te krijgen. Bovendien hebben verschillende sociaal-economische groepen op verschillende terreinen steeds minder overlap. In die zin klopt het cliché 'we leven naast elkaar' wel.

Jeugdwerk herverbinden met de samenleving?

Op het grote politieke congres van de gezinsbond in 1958 over de 'hedendaagse jeugd' had Cardijn, samen met van Haegendoren, verbondscommissaris van de scouts, een krachtige stem in het debat. Jeugdwerkers werden aanzien als experts op het vlak van maatschappelijk jeugdbeleid (Coussée, 2005). Nu lijken jeugdwerkers vooral gezien te worden als experts van het amusement en de kinderopvang. Ze worden wel nog gevraagd om connecties te maken met die wereld rond zich, maar dan is de inzet vooral de aanpasbaarheid van kinderen en jongeren aan die wereld. Het gaat er niet om die wereld zélf in vraag te stellen. Precies de angst voor die instrumentalisering van buitenaf zet jeugdwerkers er toe aan om zich nog sterker af te keren van 'politiek'. En toch kan het anders, want het is precies op dat spanningsveld dat Cardijn en anderen zich wel durfden positioneren. De disciplinerende en paternalistische factor was steeds aanwezig. Te midden de veranderende industriële maatschappij schreef jeugdwerk zich in in de opvoedingstaak, die ook toen grotendeels beheerst werd door een aanpassingsgedachte. Maar Cardijn kon met al zijn charisma een brede maatschappelijke ondersteuning loskweken voor een meer kritische socio-politieke boodschap. En hij kon die ook laten dragen door jongeren zelf.

[Dit boek is online te koop \(klik hier\)](#)

De maatschappij zet zwaar in op toeleiding naar de arbeidsmarkt, ook bij jongeren. In een samenleving die concurrentie, individuele prestatie en consumptie vooropstelt, haken steeds meer mensen af. De samenleving tolereert dat niet. Ook niet van kinderen en jongeren. Zoeken naar structurele factoren bij het afhaken, krijgt geen prioriteit. Eerder neigt men naar het behandelen en bijschaven van afhakers via opvoeding, therapie, medicatie of straf. Van mensen die rechtstreeks met kinderen en jongeren werken, verwacht men inspanningen om problemen (vroegtijdig) te detecteren en toe te leiden naar deskundigen voor verdere behandeling. Ook jeugdwerkers voelen de druk om zich in te schakelen in de ketting van preventie, detectie, diagnose en behandeling. Hebben zij een andere keuze?

Dit boek geeft duiding bij mechanismen die sociale problemen vertalen naar individuele problemen van kinderen en jongeren. Het gaat om mechanismen die de achterstelling van kinderen, jongeren en gezinnen onderaan de sociale ladder versterken. In het tweede deel belicht het boek hoe jeugdwerkers en lokale beleidsmakers afstand kunnen nemen van die marginaliserende mechanismen door samen met kinderen en jongeren een emancipatorische praktijk te ontwikkelen.

Filip Coussée is onderzoeker aan de Universiteit Gent (vakgroep sociale agogiek) en medewerker van Uit De Marge.

Lieve Bradt is verbonden aan de vakgroep sociale agogiek van de Universiteit Gent.

UITDE MARGE
www.uitdemarge.be
Uit De Marge vzw
Henegouwenkaai 29
1080 Brussel
T 02 411 70 02
F 02 414 83 01
info@uitdemarge.be

Met steun van de
Vlaamse overheid

